

Het goud van Moskou

Eind oktober 1936 verliet een klein konvooi van schepen de haven van Cartagena en zette koers naar Odessa met aan boord het grootste deel van de Spaanse goudvoorraad. Het goud was bestemd voor Rusland met de bedoeling er wapens voor te kopen, benodigd in de strijd tegen de militairen die onder leiding van generaal Emilio Mola op 18 juli in opstand waren gekomen tegen de Tweede Republiek. Wie was verantwoordelijk voor deze verscheping en waarom ging het goud naar Moskou?

De goudvoorraad bedreigd

Spanje beschikte aan het begin van de Burgeroorlog over de op drie na grootste goudreserve ter wereld die voor een belangrijk deel bijeengebracht was tijdens de Eerste Wereldoorlog waarin Spanje neutraal was. Deze goudvoorraad vertegenwoordigde destijds een waarde van 718 mln. dollar wat overeenkomt met 635 à 639 ton puur goud ofwel 20,42 à 20,54 mln Troy-ounces. In prijzen van 2005 zou dat neerkomen op 9.7 miljard dollar en de huidige waarde zou

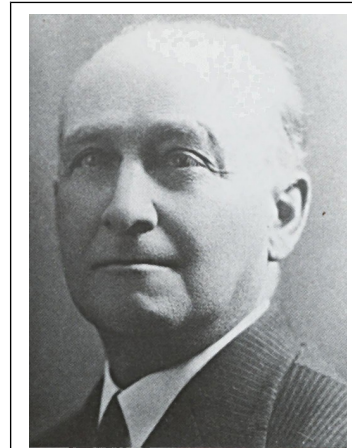
wegens in de afgelopen jaren sterk gestegen goudprijs meer dan 20 mld euro (ofwel 22,5 mld dollar) bedragen. Vanaf het begin van de Spaanse Burgeroorlog was duidelijk dat de regering van de Tweede Republiek, die onder leiding stond van José Giral, dringend deviezen nodig had om wapens te kopen. Franco deed een beroep op Duitsland en Italië die hem wapens leverden op krediet, maar voor de wettige regering was de situatie lastig omdat zij geboycot werd door praktisch alle Europese banken. Alleen Frankrijk, waar de socialist Léon Blum aan de macht was, toonde zich bereid Spanje de helpende hand te bieden. Dat leidde tot het verzenden van ongeveer een kwart van de Spaanse goudvoorraad naar Frankrijk gedurende de periode van juli 1936 tot eind maart 1937.

De internationale situatie werd er voor de Spaanse Republiek niet beter op toen op 4 september 1936 de socialist Largo Caballero door president Azaña tot premier werd benoemd van een kabinet bestaande uit de vertegenwoordigers van partijen behorend tot het linkse Volksfront dat in februari de verkiezingen had gewonnen. Deze regering - waartoe in oktober ook anarchisten toetraden - genoot brede steun van het democratisch gekozen parlement, maar was voor de meeste westerse mogendheden volstrekt ongeloofwaardig. Vooral de Britten gruwden van dit in hun ogen revolutionaire samenraapsel en weigerden van meet af aan ook maar iets te doen om de door de nationalistten bedreigde Tweede Republiek van wapens te voorzien. Tegen deze achtergrond besloot de regering om de goudvoorraad die lag opgeslagen in de kluisen van de Banco de España te Madrid naar een veiliger plek te verplaatsen. Ofschoon de bankdirectie zich solidair had verklaard met het bewind werd zij niet voor honderd procent vertrouwd, de snelle nadering van de troepen van Franco vormde een reële bedreiging en ook gingen er geruchten dat anarchisten uit Catalonië van plan waren de goudvoorraad te bemachtigen om voor eigen doeleinden aan te wenden. Largo Caballero machtigde zijn minister van Financiën, Juan Negrín, om het goud naar het goed bewaakte Cartagena te vervoeren waar het werd opgeslagen in een verlaten mijn. Deze manoeuvre had de instemming van de regering en van president Azaña.

In de armen van Rusland

Terwijl Duitsland en Italië de opstandelingen ruimhartig van artillerie en vliegtuigen voorzagen, kwam Frankrijk met zijn hulp aan de Republiek internationaal in een isolement. Bang als zij waren om de Asmogendheden tegen zich in het harnas te jagen, zette de Britten Frankrijk onder druk om zich afzijdig te houden van het Spaanse interne conflict, daarbij gesteund door de elite van de Franse bankwereld. Om toch nog iets voor Spanje te kunnen doen nodigde Frankrijk de Europese mogendheden uit tot een non-interventie politiek. Dit initiatief mondde uit in de oprichting van het Non-interventie Comité te Londen op 9 september 1936 dat onder voorzitterschap stond van Engeland. Zelden in de geschiedenis is er een internationaal gezelschap geweest dat haar eigen principes zo openlijk schond en geen enkele moeite nam om overtreders te corrigeren. Duitsland en Italië trokken zich nergens iets van aan en gingen rustig door met hun wapenzendingen aan Franco.

De Sovjet-Unie onderhield sinds het ontstaan van de Tweede Republiek geen formele contacten met Spanje. Wel genoten de Russen sympathie van extreem linkse bewegingen in Spanje zoals dat elders in het Europa van die tijd gebruikelijk was. En hoewel premier Largo Caballero, die in 1934 de grote links-revolutionaire opstand organiseerde (hij verwierf de bijnaam 'De Spaanse Lenin') als vriend van de Sovjet-Unie kon worden beschouwd, gold dat zeker niet voor zijn kabinet als geheel. In elk geval niet voor Largo's partijgenoten Juan Negrín en Indalecio Prieto - destijds minister van Marine en Luchtmacht - die Largo Caballero in '34 hadden afgeraden om in opstand te komen tegen de destijds zittende rechtse regering (de opstand mislukte jammerlijk). Toch besloot de Spaanse regering de banden met de Sovjet-Unie aan te halen. Niet zozeer uit ideologische overwegingen, maar omdat Frankrijk steeds terughoudender werd in zijn steun aan Spanje en er dringend behoefte bestond aan het vinden van een nieuwe bondgenoot. Het diplomatieke verkeer kwam op gang en eind augustus 1936 installeerde Marcel Rosenberg zich in Madrid als eerste Russische ambassadeur.

Francisco Largo Caballero

In reactie op de schendingen door Duitsland en Italië van de non-interventiepolitiek groeide bij linkse partijen overal ter wereld de kritiek en pleitten zij voor steun aan de republikeinen, wat de communisten ertoe bewoog om onder auspiciën van Komintern een begin te maken met de organisatie van de Internationale Brigades. Begin oktober maakte de Russische regering openlijk bekend dat zij, hoewel lid van het Non-interventie Comité, zich net als de Asmogendheden niet verplicht voelden zich aan de afspraken te houden. Wapenleveranties aan de Republiek begonnen op gang te komen via de havens van Cartagena en Alicante. En terwijl de steun vanuit Rusland groeide, zwol de kritiek uit conservatieve hoek op de Fransen aan, waardoor het voor de Spaanse regering steeds lastiger werd om het in Parijs gestalde goud om te zetten in deviezen voor wapenaankopen. Ook al omdat de in Burgos zetelende regering van Franco rechten deed gelden op de Spaanse goudvoorraad, ontstond er steeds meer animo onder de republikeinen om steun te zoeken bij de Sovjet-Unie. In feite was er geen alternatief, de Spaanse Republiek was door het westen in de steek gelaten.

Manuel Azaña (I) en Juan Negrín

Wie namen het besluit tot verscheping naar Rusland?

Sommige historici nemen aan dat het idee om de Spaanse goudvoorraad over te brengen naar Moskou om daar als deposito te dienen voor de betaling aan de Russen voor wapenleveranties, uit de koker kwam van de Sovjets. Met name de economisch adviseur Arthur Stashevski, die regelmatig de lunch gebruikte met zijn vriend Negrín, zou daarin een rol hebben gespeeld.

Maar uit documenten die de zoon van Juan Negrín na diens overlijden in 1956 bekend maakte kan worden afgeleid dat het Negrín zelf was die dit voorstel lanceerde. Op 15 oktober ondertekende premier Largo Caballero een door Negrín opgestelde brief aan Rosenberg met

Indalecio Prieto

het voorstel om de goudvoorraad vanuit Cartagena te verschepen naar Rusland. In feite werden de Russen hierdoor compleet verrast, maar omarmden het idee. Zoals aangegeven vertrok het konvooi op 25 oktober uit Cartagena. Zonder marine-escorte om geen argwaan te wekken bij de Duitsers en Italianen. Op 4 november arriveerde de schepen in Odessa, waarna het goud naar Moskou werd getransporteerd. Zeker is dus dat Largo Caballero en Negrín op de hoogte waren van de verscheping, maar welke rol Prieto speelde is onduidelijk. Het lijkt onwaarschijnlijk dat Prieto als minister van Marine en Luchtmacht niet geïnformeerd zou zijn geweest, maar zelf beweerde hij alleen bij toeval er achter gekomen te zijn van wat er aan de hand was. Prieto verbleef

destijds om andere redenen in Cartagena en werd naar zijn zeggen door Negrín te elfder ure geïnformeerd omdat deze veronderstelde dat Prieto lucht had gekregen van de verzending. Toen Prieto niet lang daarna op bezoek was bij president Azaña en hem - in de veronderstelling dat Azaña op de hoogte was - aansprak over de riskante onderneming bleek dat de president van niets wist. De premier en zijn minister van Financiën handelden dus op eigen gezag. Helaas heeft Azaña in zijn overigens meticuleuze dagboeken over deze affaire geen aantekeningen nagelaten.

De franquistische mythe

Rond de uit bittere nood geboren beslissing om het goud van Spanje over te dragen aan de Russen teneinde de Republiek te kunnen verdedigen tegen de militaire opstandelingen, is een web gewoven van mythes. Franquisten schilderden de transactie af als verraad aan de vele generaties Spanjaarden die het goud hadden verzameld, een verraad van de seculiere marxisten aan de gelovigen en een bewijs dat de republikeinse regering onder aanvoering van de Spaanse Lenin en cryptocommunist Negrín slechts handelden uit ideologische motieven. Ook zou de bijzonder slechte economische situatie na de Burgeroorlog veroorzaakt zijn door de verkwanseling van het goud. Typische staaltjes van franquistische propaganda.

Toegegeven: de Sovjet-Unie heeft de republikeinen in een aantal opzichten unfair behandeld. Er was sprake van manipulatie van wisselkoersen, soms werd onbruikbaar of verouderd materiaal gestuurd en het is niet onwaarschijnlijk dat Prieto gelijk had toen hij later beweerde dat de goudvoorraad nooit helemaal is opgebruikt. Maar dat alles neemt niet weg dat wanneer Negrín niet had ingezet op de Russen, Madrid waarschijnlijk al in 1936 in handen was gevallen van Franco.

Willem Peeters, 12 juni 2015

Bronnen:

Bevor, A., *The Battle for Spain*, Penguin Books, New York 2001, p 153

Cabezas, O., *Indalecio Prieto*, Algaba ediciones, Madrid 2005

Fuentes J.F., *Largo Caballero*, Ed. Sintesis, Madrid 2005

Jackson, G., *Juan Negrín*, Crítica, Barcelona 2008

Moa, P., *Los Mitos de la Guerra Civil*, La Esfera de los Libros, Madrid, 2003.

Payne, S.G., *40 preguntas fundamentales sobre la Guerra Civil*, La Esfera de los Libros, Madrid, 2006